

Statsminister Jan P. Syse

Europabevegelsens årsmiddag

6. februar 1990

NORSK EUROPAPOLITIKK VED INNGANGEN TIL 1990-ÅRENE

Det har alltid vært interesse for Europabevegelsens årsmiddag. Menyen har - så vidt jeg vet - alltid vært den samme, og den har vært god. Allerede Talleyrant slo fast at man kan ikke drive god politikk med et dårlig kjøkken. Men heller ikke det politiske innhold har variert særlig meget, på tross av det gode kjøkken. Det har nemlig gjenspeilet utviklingen i Europa, og der har frontlinjene vært klare og faste gjennom flere tiår.

Men nå, plutselig, er hele Europa-spørsmålet vidåpent. Hele Europa er i oppbrudd og omforming. Vi står ikke lenger utenfor dette, som betraktere, men innenfor, som deltagere. Og det stilles nye krav til oss - til vår evne til åpen debatt og skapende politisk arbeid. Jeg sier som den danske utenriksminister Uffe Ellemann-Jensen sist søndag, da han i Berlingske Tidende vurderte Europa-kartet:

"Se, hvor mange brikker, der i øjeblikket er ved at finde deres nye pladser. Der er intet, der tyder på, at de kommende frie valg vil dreje utviklingen tilbake. Så jeg forestiller mig, at det fremtidige Europa-kort vil vise en fælles europæisk landsby med mange forskellige huse, hvor vi har ét stort fælles rådhus, der hedder EF. EF bliver dynamoen og kraftcenteret i fremtidens Europa."

Europa-debatten har til nå vært fokusert på utviklingen i Sentral-Europa. Det er naturlig. Rivningen av Berlin-muren

er ikke bare selve symbolet på den dramatiske utvikling vi gjennomlever. Den danner utgangspunktet for en rekke av de utfordringer som må besvares. Men våre egne interesser er også kastet inn i den europeiske smeltingen som nå er i arbeid. Vi har - ikke minst på grunn av vår geografiske plassering - spesielle interesser som det er viktig å ivareta. Vi må selv definere disse interessene. Og vi må selv bringe dem inn i den bredere europeiske debatten.

Tre fundamentale spørsmål må besvares:

- Hvordan skal vi best forholde oss til - og dra nytte av - den integrasjonsprosess som finner sted i Vest-Europa?
- Hvordan kan vi stimulere demokratiseringen i Øst-Europa og utvikle et nytt partnerskap med disse landene?
- Hvilken plassering ønsker vi for oss selv i de bredere europeiske samarbeidsmønstre, som etterhvert vil vokse frem?

Det er ikke i dag mulig å gi fullgode svar på noen av disse utfordringene. EF-samarbeidet vil selvsagt ikke ha nådd sin endelige form ved opprettelsen av det felles indre marked den 1. januar 1993. De østeuropeiske landenes vei til demokrati vil selvfølgelig ikke være avsluttet gjennom valgene senere i år. Og arbeidet med å utvikle nye samarbeids- og sikkerhetsordninger i Europa vil nødvendigvis ta tid. Samtidig med at vi innleder EFTA/EF-forhandlinger og søker å stimulere reformprosessen i Øst - må vi se utover disse umiddelbare oppgavene. Europa vil være i omforming gjennom hele dette tiår. De løsninger vi i dag velger vil ikke nødvendigvis være de mest hensiktsmessige i morgen. Den EFTA/EF-avtale vi nå sikter mot vil være en viktig etappe, men ikke det endelige svar på vårt forhold til Vest-Europa. Det samarbeid vi i dag bygger opp med landene i Øst-Europa, er også bare et første skritt. Europa er "underveis". Da må også vår politikk være i kontinuerlig utvikling.

For halvannet år siden kunne norsk Europa-politikk beskrives som et lokomotiv som i over 15 år hadde rustet fast på et nedlagt sidespor. Den nye given i samarbeidet mellom EFTA og EF har brakt politikken i bevegelse. Noen av oss hadde ønsket oss større fart - ja, endog et skifte av spor.

Vi har ikke hatt noen grunn til å endre oppfatning. Tvert imot. Utviklingen de siste 15 månedene har bare understreket hvor tyngdepunktet i europeisk samarbeid i dag ligger. De som ennå tviler bør merke seg holdningene i Praha, Warszawa og Budapest. EF virker i dag som en magnet.

Men en utvidelse av samarbeidet mellom EFTA og EF er viktig. Og det er den oppgaven som i dag står på vår politiske dagsorden.

Opprettelsen av EFs indre marked var den direkte årsak til at EF og EFTA innledet Oslo-prosessen. I første rekke var det de næringspolitiske utfordringene som satte prosessen i gang. I dag er det de store politiske omveltningene i Europa som lettest fanger vår oppmerksomhet. Men utfordringene fra det indre marked i dag er minst like alvorlige for vårt næringsliv nå som før.

Det felles indre marked vil bety nye muligheter og ny dynamikk - for de som er på innsiden av det. Men det vil bety nye handicap for vårt næringsliv - dersom det ikke får de samme arbeidsbetingelser. Derfor er det viktig for vår sysselsetting, for utviklingen i vår egen økonomi at vi ikke tar lettere på denne delen av utfordringen, selv om det nå er de store politiske spørsmålene som fascinerer oss.

Noen tviler på at EF vil makte å opprettholde timeplanen for gjennomføringen av det indre marked. Dermed skulle vi ha ekstra ventetid. Det er en farlig tankegang. Vi bør snarere ta det for gitt at det indre marked vil bli etablert innen 1.1.93. Dette er denne timeplanen våre konkurrenter planlegger etter. Da har heller ikke vi råd til å slå av farten.

Muligheter kan ikke bare avtales! De må oppsøkes og gripes!

En EØS-avtale vil legge et juridisk grunnlag som skal sikre bedrifter likest mulig konkurransevilkår. Men avtalen i seg selv skaper ikke resultater eller verdier. Vi kan sørge for at felles spilleregler blir avtalt. Men spillet må vi overlate til aktørene selv. Det blir et spill preget av større muligheter, men også av hardere konkurranse. Det vil sette krav til større informasjon, men også til større aggresivitet. Myndighetene vil ta sin del av denne oppgaven. Men hovedjobben må næringslivet gjøre selv.

EØS-avtalen vil etablere et nært og forpliktende samarbeid mellom EF- og EFTA-landene. Men la det ikke være noen tvil:

Det vil være vesensforskjell mellom en slik avtale og et medlemskap. EF ønsker ikke at et samarbeid med EFTA skal rive opp Fellesskapets egen beslutningsprosess. Det forstår jeg. Likevel må vi finne frem til ordninger som kan gi medbestemmelse. Vi kan ikke godta at Norges rolle skal begrense seg til å være den tause tilpasseren. Den type samarbeid vi nå er i ferd med å etablere er noe nytt i europeisk sammenheng. Derfor må vi - både på EFTA- og EF-siden - også tenke nytt når det gjelder institusjonelle løsninger. Det er et synspunkt som EF-kommisjonens president forstår. Ikke desto mindre står vi her overfor et av de vanskeligste problemer i de kommende forhandlinger.

Fra EFTA's side ønsker vi rask fremdrift i forhandlingene. Et ferdigforhandlet resultat bør være i havn ved utgangen av 1990 eller begynnelsen av 1991. Det er nødvendig dersom avtalen skal tre i kraft etter timeplanen den 1. januar 1993.

Det hevdes iblant at timeplanen er urealistisk og aldri vil holde. Men innvendingene er ofte basert på feiloppfatninger av hva vår timeplan egentlig er. Ingen har noen gang hevdet, slik det i blant påstås, at en avtale skal være

ferdig til sommeren. Men en skisse mener vi bør kunne være på plass. Under mine samtaler med Delors slo han utvetydig fast at EF/EFTA-prosessen ikke vil bli skjøvet til side som følge av utfordringene i Øst-Europa. Likevel er det vi selv - EFTA-landene - som må bære hovedansvaret for at fremdriften opprettholdes.

Vi skal selvsagt ikke gå så raskt frem at vi ikke gir oss tid til å finne hensiktsmessige løsninger. "Push - but not rush" var det uttrykk som kom frem under samtalene i Brüssel. Det dekker fullt ut Regjeringens tilnærming.

En EFTA/EF-avtale vil også dekke andre enn de rent næringspolitiske interessene. Den vil skape et grunnlag for nærmere samarbeid på områder som miljø, utdanning, forskning, forbrukerspørsmål og - ikke minst - om den sosiale dimensjon. Men på flere av disse områdene opplever vi at EF først ønsker å åpne samarbeidet med EFTA-landene når Fellesskapet selv har utformet samarbeidets innhold. Vi har sett det på utdannings-området. Og vi opplever det i forbindelse med opprettelsen av det Europeiske Miljøvernbyrået. Selv om vi ikke er medlemmer av EF er det viktig at vi søker å presse oss så langt som mulig inn i samarbeidet på disse feltene. Derfor har jeg - så sterkt jeg kan - oppfordret Kommisjonen til snarest å signalisere åpningsdatoen for EFTA-landenes deltakelse i Miljøvernbyrået.

Som en naturlig følge av integrasjonen mellom EF-landene følger økt samordning av deres økonomiske og monetære politikk. Dette står i dag sentralt på EFs dagsorden. I løpet av høsten vil det bli avholdt en regjeringskonferanse som skal drøfte nødvendige traktatendringer for gjennomføring av en økonomisk og monetær union - kalt EMU.

Den samordning som det her er snakk om er av sentral betydning for norske interesser. Under mine samtaler i Brussel la jeg vekt på at vi nå ønsker konkrete drøftelser av mulighetene og vilkårene for norsk assosiering til EMS.

Fra EFs side ble det understreket at det i dag ikke er noen formelle hindre for en slik assosiering. Tvert imot vil det kunne bidra til å styrke valuta-stabiliteten i Europa. Det er i vår felles interesse.

Vi må arbeide for å holde muligheten åpen for samarbeid på dette området. I lys av at EF kanskje allerede i 1994 tar steget over i en økonomisk og monetær union blir det særlig viktig at vi så snart som mulig etablerer en tilknytning til det brede valuta-samarbeid som nå vokser frem.

Det arbeidet vi utfører i EFTA/EF-prosessen er viktig. Men det er nødvendig at dialogen på det utenriksøkonomiske område får sitt motstykke på det utenrikspolitiske felt.

Under mitt besøk i Brüssel kom Delors med et viktig initiativ nettopp på dette feltet. Han understreket at Norge - som vestlig alliert - inntar en spesiell plass. Han tok til orde for en nærmere politisk dialog mellom Norge og EF. Vi vil nå - både fra Regjeringens og fra Delors side - ta stilling til hvordan dette initiativet kan konkretiseres. Parallelt med dette vil Regjeringen søke å styrke dialogen om utenrikspolitiske spørsmål med EFs presidentskap. Som et ledd i dette arbeidet vil jeg besøke den irske statsminister - som nå er formann for EFs råd.

Behovet for en slik utenrikspolitisk dialog understrekes av utviklingen i Øst-Europa. Fellesskapet spiller en hovedrolle i utformingen av en ny vestlig politikk på dette feltet. Norge har spesielle interesser å ivareta. Som vestlig alliert og som nabo til Sovjetunionen.

Dermed er jeg i grenselandet mot den andre store utfordringen i vår Europapolitikk; Å bygge opp et nytt partnerskap med landene i Øst-Europa. Jeg legger vekt på ordet partnerskap. Det er så altfor lett å innta en litt ovenfra-og nedad holdning. Vi taler gjerne og meget om hjelp og støtte - om hvordan de nok skal få sving på samfunnene hvis de bare bruker vår egen resept. Jeg vil

advare mot en slik holdning. Selvfølgelig skal vi yte humanitær bistand - som mat og medisiner - der det er påkrevet. Selvfølgelig skal vi bidra til å støtte opp om utvikling i retning demokrati og mangfold. Men det må skje innenfor en bredere ramme, der vi åpner oss for de verdifulle tradisjoner og den kunnskap som også er en del av samfunnene i Øst-Europa. La meg ta et eksempel - ett av mange: Edvard Munch er en viktig del av det vi kaller vår norske kulturarv. Men han hentet i betydelig grad sin inspirasjon utenfra; blant annet fra opphold i Praha og Berlin i begynnelsen av århundret. Vi taler i virkeligheten om en felles europeisk kulturarv.

Om kort tid vil Regjeringen legge frem et sett av nye tiltak for å bygge ut forbindelsene med Øst-Europa. Vi vil foreslå en økonomisk totalramme for de kommende tre år. Det haster med å få en slik politikk på plass. Gleden over diktaturets sammenbrudd er selvfølgelig fortsatt til stede. Men vi opplever daglig en sterk engstelse for at ny usikkerhet og ny ustabilitet skal sette utviklingen mot demokrati og mangfold i fare.

- Politisk har vi sett hvordan motsetningene mellom gamle makthavere og nye grupperinger har slått ut i uro, bl.a. i Berlin. Slik uro kan komme til å vanskeliggjøre prosessen frem mot frie valg.
- Økonomisk vil overgangen til markedsøkonomi føre til fjerning av subsidier - og høyere priser. Den vil føre til nedleggelse av foreldet virksomhet - og dermed arbeidsløshet.
- Økologisk kan vi komme til å oppleve nye opprør mot umenneskelige levevilkår i miljø-ødelagte områder.
- Nasjonalitets-problematikken kan - som i Jugoslavia, Bulgaria og Sovjetunionen - sette stabilitet og reformarbeid i fare.

Situasjonen på grensen mellom de to tyske stater illustrerer også hvor ustabil situasjonen er: Rundt 2.000 østtyskere flytter fortsatt vestover - hver dag. Det betyr at en stor del av befolkningen fortsatt sitter med kofferten pakket. Ny usikkerhet omkring mulighetene til reformer og til snarlige resultater kan raskt slå ut i nye utvandringsbølger. Det samme kan skje hvis reformprosessen i Sovjetunionen settes i fare.

Det er denne situasjonen som må danne utgangspunktet for vår egen politikk. Vår - norske - innsats vil være bygget rundt 6 stikkord:

- Demokratiutvikling
- Kunnskapsoverføring
- Miljøvern
- Økonomiske stimulanser
- Kulturelt og humanitært samarbeid, og
- Nye internasjonale strukturer

Enkelte oppgaver haster mer enn andre: De første frie valg ligger bare uker eller måneder foran oss - i DDR, Tsjekkoslovakia, Bulgaria og Romania. Det gjelder å sikre at nye grupperinger får arbeidsvilkår som gjør rettferdige valg mulig. I flere av disse landene står de uten selv det mest elementære tekniske utstyr, uten midler til å drive valgkamp, uten organisasjon og uten muligheter til å gjøre sine politiske synspunkter kjent. De står overfor gamle partier - ofte riktignok med nye navn - som fortsatt eier det aller meste av trykkeri-kapasitet og aviser, som fortsatt har store apparater. Denne utfordringen må vi møte både med politisk støtte og med praktisk bistand til nye, demokratiske krefter.

Samtidig må vi formidle kunnskap om hvordan demokratiet fungerer i det daglige og kanskje for oss trivielle arbeid: I forholdet mellom regjering og parlament, i utformingen av lovverk, i gresnedragning mellom dømmende og utøvende

myndighet. Den polske og norske Regjering vil nå opprette en felles arbeidsgruppe for nettopp å drøfte slike spørsmål.

Behovene for kunnskapsoverføring er særlig store innen det økonomiske liv. Sentraldirigerte økonomier skal avvikles. Reformen og markedsøkonomier skal på plass. Det betyr nytt og uvant ansvar for den enkelte bedrift, som til nå har mottatt sine ordre og sine produksjonstall fra sentrale planmyndigheter. Reformpolitikken vil stå og falle med at denne utfordringen kan møtes - at kunnskap om markedsøkonomiske arbeidsmetoder kan legges inn nettopp på dette planet.

På miljøsektoren er situasjonen dramatisk. Rapportene om ødeleggelsene i Polen, Øst-Tyskland og Tsjekkoslovakia - for ikke å snakke om på Kola-halvøya - er skremmende. Når arbeidere i Øst-Tyskland må ta på gass-masker før de setter spadene i jorda - på grunn av giftige gasser i jordsmonnet - da er det grunn til å slå alarm.

Miljødimensjonen må bygges inn på ethvert felt i det samarbeid vi nå skal utvikle. Åpningen østover gir oss helt nye muligheter til å gripe fatt i miljøproblemene i Øst-Europa. Vi må insistere på at garantier og investeringer kobles med høyere krav til miljøvern. Jakten på ny industri må ikke føre til at Øst-Europa blir dumpelass for forurensende industri som møter hardere miljøkrav i Vest.

Utfordringen ligger også i å definere nye strategier. Kan det hende at en miljørettet investering i Øst-Tyskland vil gi større effekt for miljøet i Norge og Sverige enn et tilsvarende beløp investert innenfor våre egne grenser? I så fall åpnes det andre perspektiver for vår egen nasjonale miljøpolitikk, som vi vil studere meget nøye.

Men økonomisk vekst vil kreve satsing på ny næringsvirksomhet og økonomisk samarbeid. Den norske regjering har allerede vedtatt en garantiordning for Polen for

150 millioner kroner. Denne rammen vil nå suppleres med ytterligere tiltak for å stimulere vårt næringsliv til økt innsats i Øst-Europa.

I skjæringspunktet mellom miljøvern og ny industri ligger energifeltet - et av hovedproblemene i alle de østeuropeiske land. Det eksisterer i dag et sterkt ønske - i flere av disse landene - om større uavhengighet av sovjetisk olje og gass. Det er et behov for kraftige reduksjoner i bruken av miljø-ødeleggende brun-kull. Samtidig har de østeuropeiske kjernekraftverkene sikkerhets-standarder som skaper uro i Øst som i Vest. Her må vi kjenne vår besøkelsestid og være meget aktive i utformingen av nye energistrategier.

De forslag Regjeringen nå vil legge frem kommer i tillegg til et betydelig arbeid som allerede er igang. Jeg tenker blant annet på den samarbeidspakken på 220 mill.kr. som er vedtatt overfor Polen og på de 10 mill.kr. i humanitær bistand som er bevilget til Romania. Norge vil også delta i den europeiske banken for gjenreisning og utvikling i Øst-Europa og i valutastabiliserings-fondet for Polen som nå er under oppbygging.

Nettopp denne forbindelse vil jeg gjerne understreke hvor viktig samordningen med andre vestlige land er. Det er de felles løft som teller. Oppgavene er enorme. Våre ressurser - selv samlet - vil være begrensede. Vår innsats kan bare få en effekt som kan minne om Marshall-planen dersom vi makter å samle trådene og koordinere alle våre nasjonale bidrag.

En av de virkelige store oppgaver blir å bygge opp nye samarbeids- og sikkerhetsordninger som kan virke stabiliserende på utviklingen. Den norske regjering går nå sterkt inn for et snarlig toppmøte blant de 35 KSSE-landene. Samarbeidsstrukturene i Øst-Europa er i ferd med å gå i oppløsning. Det er på en måte en naturlig følge av reformprosessen. COMECON var basert på sentraldirigerte planøkonomier, som de østeuropeiske land i dag avviser.

Warszawa-pakten var grunnlagt på en felles ideologisk platform, som nå har brutt sammen.

Derfor er det viktig at vi snarest kommer igang med arbeidet med å formulere nye samarbeids- og sikkerhetsstrukturer. Dette henger også sammen med det tyske spørsmål. Det tales fra alle hold om at tysk gjenforening - som kommer til å finne sted i én eller annen form - bare kan tenkes innen rammen av bredere europeiske ordninger, som kan sikre stabilitet og likevekt. Men man famler fortsatt når det gjelder å formulere denne bredere europeiske rammen. Utviklingen kan lett løpe fra oss. Makter ikke politikerne å skape en ny europeisk politisk arkitektur da vil den bli skapt for oss.

Et KSSE-toppmøte i 1990 kan være et viktig bidrag for å få igang et slikt arbeid. KSSE er en hensiktsmessig ramme - fordi den også omfatter USA og Canada. For vi må ikke bli så blendet av forandringene at vi overser viktige fakta som ligger fast: Uansett om Sovjet-unionen blir demokratisk eller pluralistisk vil det forbli Europas eneste supermakt. En likevekt-politikk vil være nødvendig - også i fremtiden. USA må spille en hovedrolle i en slik likevektspolitik.

I denne sammenheng vil jeg også understreke viktigheten av å unngå en slags "symmetrisk" debatt om Alliansenes fremtid. Dersom det i Øst settes spørsmålstegn ved Warszawa-paktens fremtid, må ikke dette lede til at det automatisk settes et tilsvarende spørsmålstegn ved NATOs eksistens. Alliansen vil fortsatt være et viktig grunnlag for vår sikkerhet - uansett hva som skjer med Warszawa-pakten. Det var ikke Warszawa-pakten, men den sovjetiske militærmakt, som dannet grunnlaget for NATOs tilblivelse.

For Norge vil en lokal militær balanse aldri være noen vei å gå. Vi må også i fremtiden basere vår sikkerhet på faste bånd vestover over Atlanteren, og sydover til våre vesteuropeiske allierte. Vi skal gjøre hva vi kan for å bevare NATO, men også for å bevare Tyskland i NATO.

Et KSSE-toppmøte senere i 1990 bør derfor ikke bli noen enkeltstående begivenhet. Det bør gi klarsignal til nye drøftelser som kan lede opp til det planlagte KSSE-møtet i Helsinki i 1992.

KSSE-Sluttakten fra 1975 utgjorde et første skritt - et slags Helsinki I. Det regulert forbindelsene i et delt Europa. Nå er det behov for et Helsinki II, en avtale som kan regulere forbindelsene i et Europa som er i ferd med å vokse sammen. Den må i stor grad basere seg på forpliktelser som allerede er oppnådd i KSSE-prosessen. Men den må gå betydelig videre. Økonomisk, politisk og sikkerhetspolitisk var Sluttakten basert på at det eksisterte to diametralt motstående systemer i Europa. Det bildet viskes nå ut. Dermed må nye "trafikkregler" komme på plass, som reflekterer det Europa som nå er i ferd med å vokse frem.

Slike løsninger tilhører ikke inneværende år. Heller ikke det neste. Men her må perspektivet ligge. De store endringsprosessene på vårt kontinent stiller krav om en bredere Europa-debatt og en bredere Europa-politikk.

Efter mange års stillingskrig er endelig Europabevegelsen igjen kommet i Europa-bevegelse!